

Raul SĂRAN
(Universitatea de Vest
din Timișoara) | **O criză a devenirii, o criză a istoriei.
Studiu de caz: *Soarele negru*,
de Bogdan-Alexandru Stănescu**

Abstract: (*A Crisis of Becoming, a Crisis of History. A Case Study: Bogdan-Alexandru Stănescu's The Black Sun*) The purpose of the paper is to illustrate the ways in which the relationship between the protagonist's evolution of identity, as well as the evolution of the historical paradigm determine both a crisis of becoming and a crisis of history in Bogdan-Alexandru Stănescu's latest novel, *The Black Sun*. Beyond the search for the self and for the absent father figure, the character Gheorghe Ibrahim Abdallah is constructed in relation to both individual and collective memory of historical "rifts", which directly influence the destiny and the path of the protagonist due to their consequences. Between extremist ideologies and adolescence in communist Romania, between real and alternative histories, identity crises and great histories intertwine for many characters in the novel, contributing to the creation of a world with mythological nuances and, at the same time, demythologized in equal measure. A methodological exercise of close reading and narrative analysis is used to demonstrate how Bogdan-Alexandru Stănescu manages to construct a world in which the identity crisis and the historical crisis are not separate, but depend on each other, both contributing to the creation and definition of the characters' identity. Furthermore, it might be argued that all the crises of history in *The Black Sun* can be interpreted as the sum of the individual identity crises that the characters cause, intentionally or unintentionally, also as a consequence of history, the influence being mutual and perpetual.

Keywords: *alternative history, historical crisis, identity crisis, identity paradigm, quest for meaning, postmodern Romanian literature.*

Rezumat: Lucrarea de față își propune să ilustreze modurile în care raportul dintre evoluția identitară a protagonistului și evoluția paradigmei istorice determină atât o criză a devenirii, cât și o criză a istoriei în cel mai recent roman al lui Bogdan-Alexandru Stănescu, *Soarele negru*. Dincolo de căutarea simultană a sinelui, respectiv a figurii paterne absente, personajul Gheorghe Ibrahim Abdallah este construit atât în raport cu memoria individuală, cât și cu cea colectivă a unor falii istorice, care influențează direct destinul și parcursul protagonistului prin consecințele acestora. Între ideologii extremiste și adolescența în România comunistă, între deveniri reale și istorii alternative, crizele identitare și marile istorii se întrepătrund pentru numeroase personaje din cadrul romanului, acest lucru contribuind la crearea unei lumi cu nuanțe mitologice și, totodată, demitizată în egală măsură. Un exercițiu metodologic de *close reading* și analiză narativă este utilizat pentru a demonstra modul în care Bogdan-Alexandru Stănescu reușește să construiască o lume în care criza identitară, respectiv cea istorică nu sunt separate, ci depind una de cealaltă, ambele contribuind la crearea și definirea identității personajelor. Mai mult decât atât, se poate afirma faptul că toate crizele istoriei din romanul *Soarele negru* pot fi interpretate drept suma crizelor identitare individuale pe care personajele le cauzează, în mod voit sau nu, tot ca o consecință a istoriei, influența fiind reciprocă și perpetuă.

Cuvinte-cheie: *căutarea sensului, criză identitară, criză istorică, istorie alternativă, literatură română postmodernă, paradigmă identitară.*

În ceea ce privește evoluția discursului în raport cu paradigma socială și identitară a conceptului de *criză*, se poate observa – cel puțin în ultimii ani – ceea ce Emily Horton (2020, 355) numește „o schimbare notabilă în cadrul reprezentării crizei în prezent, o îndepărtare de psihologia profundă și concentrarea acesteia asupra subiectului și interiorului, către accentuarea transpersonală și materială a teoriei

afectului”¹. Totodată, reprezentările cu privire la teoria afectului suferă, la rândul lor, o serie de modificări care se reflectă la nivel tematic, Holton subliniind modul în care afectul, în fapt, „oferă un substitut fascinant pentru esențialismul umanismului, acordând prioritate fluxului, procesului și conectivității drept explicații mai puțin rigide și mai puțin antropocentrice pentru identitate” (2020, 357). Afectul devine, așadar, o paradigmă identitară, în care ajung să se reflecte nu doar teoriile privitoare la sentiment, ci un întreg conglomerat socio-cultural; astfel, sentimentul „ajunge să fie perceput ca fiind mult mai complex decât „emoția sinceră”, cuprinzând, în schimb, forțe politice, istorice și culturale care acționează în afara cunoștințelor sau controlului naratorului” (368).

În cazul romanului *Soarele negru*, observăm aceste forțe prin modurile în care Gheorghe Ibrahim Abdallah, protagonistul romanului, se raportează la universul din imediata apropiere – mai exact, România comunistă, pe care o privește, în prima parte a romanului, (și) din perspectiva jurnalismului de investigație. Notițele din ani întregi de documentare se întrepătrund cu pasaje personale și confesive, ambele dimensiuni contribuind la redarea spiritului (și simțului) unei epoci, atât din perspectivă subiectivă, cât și istorică. Afectul pare să fie în mod constant dublat de contextul istoric pretutindeni în roman; personaj, de la protagonist până la personajele secundare, niciun personaj nu pare să trăiască (sau să poată trăi) în afara istoriei personale, respectiv a marii istorii. În cazul lui Gigi Abdallah, România comunistă și în fază incipient post-comunistă reprezintă atât o lume care gravitează în jurul figurii paterne când prezente, când complet absente, cât și o lume a unor personaje controversate; între figuri criminale și povești erotice, condamnări la moarte și democrația „originală”, România este un spațiu al maleficului – istoric și ocult, personal și insidios, lucru care expune și fundamentează dimensiunile discursului crizei identitare în *Soarele negru*:

„Am început să-mi revăd notițele din anii de documentare, unde adunasem detalii despre zecile de crime din regatul întunecat al Conducătorului Iubit, toate izbucnirile de energie ocultă ale unei epoci adormite în care-mi petrecusem copilăria. Am rememorat detaliile legate de cazul lui Uruc, Criminalul de Anul Nou, care omora copii fără adăpost în Buzău, la <cumpăna dintre ani>. Condamnarea lui la moarte a fost penultima din timpul regimului comunist. M-am lovit încă de la primele pagini de teama că mi-am ales greșit tema și că încercarea de a închipui mintea unui criminal se va lovi de intruziunea imaginației. Realizăm că nu mă pot suprapune minții respective rămânând obiectiv, că, de exemplu, fiorul erotic pe care-l simțeam citind acele povești homosexuale la ora de atelier mecanic era mai real decât ce simțeam acum, când încercam să redau faptele, cu sânge-rece, pentru ca de acolo să reiasă un portret verosimil al răului. În ultimii douăzeci de ani, fusesem doar jurnalist de investigație într-o țară în care jurnalismul democrației originale devenise încă de la început instrumentul, arma sau ancila partidelor politice, pentru ca apoi să rămână o umbră învelită în carne putredă, gata să se scurgă în crăpăturile pământului.” (Stănescu 2024, 17).

¹ Traducerile tuturor citatelor din limbi străine, inserate în articolul de față, îmi aparțin.

Discursul cu privire la dimensiunile crizei – personale și istorice – în raport cu vulnerabilitatea și alteritatea a manifestat o evoluție constantă și continuă încă de la schimbarea de paradigmă a anilor '80 ai secolului trecut. Silvia Pellicer-Ortín și Merve Sarikaya-Şen (2021, 2) discută despre o „atenție sporită acordată dimensiunilor multiple ale crizei și vizibilității răni”, care, în opinia autoarelor, ar trebui „să fie corelată cu renașterea interesului pentru noțiunile legate de traume, care a avut loc în domeniul științelor umaniste începând cu anii 1980”. Concret, între vulnerabilitate și alteritate există nu doar o relație cauzală, ci și o co-dependență; conform acestora, „vulnerabilitatea este în sincron cu alteritatea” (2021, 4), iar sinele se află „într-o relație constantă cu celălalt, indiferent cât de distructivă poate fi această relație” (2021, 4). Mai mult decât atât, cele două autoare discută și contextul în care traumele se manifestă în raport cu vulnerabilitatea și alteritatea. Parametri precum „nivelul inițial de stare de bine, gradul de expunere la risc și capacitatea de a gestiona riscul în mod eficient” (2021, 4) par să crească, spun cele două, atunci când subiectul „moștenește starea de vulnerabilitate și/sau amintirile traumatice, sau chiar traumele, care au generat în primul rând acea circumstanță vulnerabilă” (2021, 4). Analog, în *Ugly Feelings*, Sianne Ngai (2005, 71) vorbește, făcând referire la „reprezentări spațializate ale anxietății” (2005, 71) în operele lui Herman Melville, Alfred Hitchcock sau Martin Heidegger, atât despre proiectarea anxietății, cât și despre momentul în care aceasta survine, întrebarea-cheie fiind aici legată de „momentul în care se produce anxietatea, pe care o asociem în mod normal cu gramatica afectivă a anxietății (Când?)” (2005, 71), care „poate deveni și o întrebare privind locația (Unde?).” (2005, 71). Ngai discută despre ceea ce descrie ca fiind „relatări ale subiectivității anxioase” (2005, 71), în care se poate observa cum „actele reale și fantasmatiche de aruncare” (2005, 71) consolidează atât „limita dintre centru și periferie și, astfel, distincția dintre <aici> și <acolo> pe care se bazează experiența amenințării” (2005, 71) dar și, totodată, „descriu anxietatea mai puțin ca o realitate interioară care poate fi ulterior exteriorizată, cât ca un efect structural al spațializării în general” (2005, 71).

Anxietatea devine, în *Soarele negru*, un *status quo* atât al protagonistului, cât și al României – cadrul istoric în egală măsură furibund și sinistru lăsându-și amprenta asupra tuturor personajelor. Narațiunea expune aici atât o problemă personală a poporului român sub auspiciile comunismului, cât și această fascinație pentru figurile controversate care, simultan, derivă din aceasta și vine în contrapunct. Anxietatea este expusă sub spectrul lașității, iar sinistrul și macabru definitivează imaginea unei psihoze românești care acaparează întregul peisaj. Între ipocrizie și dispreț, invidie și violență, cei care, în viziunea profesorului Predescu, izbutesc să „zdruncine” tiparele nebuniei sunt tocmai exponenții marginalizării. Portretul creionat aici este unul al disperării, iar „timpul istoric” pe care îl vedem în diverse locuri în roman este unul al paroxismului și, totodată, al paradoxului; disidența vine din patologie:

„Ce nu putea spune cu voce tare însă era că întreaga eră comunistă, de după 1945, era o îndelungată acumulare de nevroze, iar principiul vaselor comunicante făcuse ca presiunea să se elibereze în entități umane individuale: frecvența izbucnirilor nu făcea decât să indice iminența unei explozii la nivel de grup.

Problema o constituia însă acea trăsătură fundamentală a poporului roman, lașitatea, care-l împiedica să practice vreo formă de disidență. Înseși principiile izvorâte din trăsăturile milenare ale poporului: aplecarea spre delațiune, invidia, violența ascunsă sub faldurile nopții, festivismul dansant, coeziunea prin ipocrizia de masă. Acest canibalism avea însă repercusiuni similare celor pe care consumarea cărnii fratelui tău le are asupra trupului: oamenii se apropiau treptat de o psihoză colectivă, mâinile tremurau pe barele autobuzelor înghețate, pe cartofii scofâlciți care trebuiau fierți pentru masa de seară luată în întuneric, iar aripile nebuniei mângâiau suav ferestrele blocurilor muncitorești. Cei ce reușeau să rupă vraja aceasta malefică erau criminalii, ei erau eroii psihozei naționale, supapele care eliberau presiunea. Ei, pedofilii, violatorii, bișnițarii și nebunii, toți infractorii ieșiți din orfelinatele pentru copii abandonați erau indivizi care scăpau deformării pentru că erau deja mutați. Unica disidență a poporului român de sub comunism este patologia criminalistică, nota Predescu în caietul cu coperte vernil, al zecelea din serie, însemnări pe care le strângea în eventualitatea puțin probabilă că la un moment dat ceva se va schimba.” (Stănescu 2024, 226-227).

În ceea ce privește construcția timpului istoric în paradigmă postmodernă, Elizabeth Deeds Ermarth afirmă faptul că, din punctul de vedere al temporalității, scriitura de tip postmodern „depășește negocierile privind identitatea și asemănarea care caracterizează construcția timpului istoric și conștiința sa raționalizată” (1991, 6), mizând, totodată, pe un nou paradox: „Timpul narabil al realismului și consensul său devin timpul inenarabil al scriiturii postmoderne” (1991, 6). Acest fapt are, de asemenea, și o serie de consecințe; poate cea mai notabilă în acest sens este una referitoare tocmai la modul în care limbajul postmodernismului se raportează la timpul istoric. Astfel, notează Ermarth, acesta „subminează timpul istoric și îl înlocuiește cu o nouă construcție a temporalității pe care o numesc timp ritmic” (1991, 14), un timp care „modifică radical sau abandonează cu totul dialectica, teleologia, transcendența și neutralitatea presupusă a timpului istoric” (1991, 14). Din perspectiva romanului analizat în această lucrare, se poate argumenta faptul că noțiunea de *rhythmic time* (sau de „timp ritmic”, în noțiunea descrisă de Ermarth) poate fi discutată, în *Soarele negru*, drept *timpul tatălui* – un timp care funcționează oarecum în termeni similari cu paradigma propusă de autoarea cărții *Sequel to History: Postmodernism and the Crisis of Representational Time*. Timpul tatălui pare să fie, de-a lungul romanului, elementul care concretizează și caracterizează întreaga desfășurare; pretutindeni, imaginea paternă (re)vine și setează ritmul în care acțiunea își urmează cursul, fie el fragmentat sau continuu. În *Soarele negru*, figura paternă este, am putea spune, mai mult decât o imagine recurentă; este imaginea pe care întregul roman se fundamentează. Astfel, configurația timpului tatălui este o unitate indispensabilă pentru determinarea modului în care timpul istoric marchează destinele protagoniștilor din romanul lui Bogdan-Alexandru Stănescu.

Pentru a putea înțelege modul în care timpul tatălui determină timpul istoric în *Soarele negru* – respectiv modul în care criza personală a devenirii determină criza istoriei –, este necesar să înțelegem și modul în care protagonistul – respectiv romanul în sine – se raportează la figura paternă. În cazul lui Gigi Ibrahim Abdallah, observăm felul în care acesta își observă tatăl îndeosebi în raport cu figura maternă, căreia îi atribuie însușiri aproape supranaturale. Prin comparație, tatăl manifestă o

componentă-cheie, care îi permite să o cucerească pe aceasta: tocmai îndrăzneala sa. Un fragment din prima parte a romanului ne oferă întocmai tabloul prin care observăm raportul dintre imaginea maternă, respectiv cea paternă în ochii personajului principal. În ambele cazuri, naratorul insistă pe creionarea unor personaje impunătoare, aproape *larger than life*, într-un fel; naratorul chiar afirmă, la un moment dat, faptul că, așa cum numele „poate atrage după sine plasa destinului peste om, tot așa o face și constituția lui fizică” (Stănescu 2024, 44). Mama lui Gigi Ibrahim Diallo este descrisă atât „credincioasă în sensul tehnic al cuvântului” (2024, 44) și, totodată, „îndrăgostită de viață” (2024, 44) dar, mai ales, „o femeie frumoasă, poate un pic prea înaltă, însă atrăgătoare pentru bărbații din jur, care se uitau de jos la ea ca uriașa lui Baudelaire”, cu „ochii stranii, de un violet artificial, și o privire pătrunzătoare, de sub sprâncenele mai mereu încruntate, rezultat al unei miopii negate în ciuda evidenței” (2024, 44). Figura paternă, în schimb, este descrisă printr-o caracteristică definitorie, una care nu anulează, ci scoate în evidență modul în care naratorul se raportează la tatăl său și ne ajută să înțelegem mai bine dimensiunea timpului ritmic al tatălui, în jurul căruia gravitează romanul: „Mi-am dat seama încă din adolescență că era cu neputință ca perechea ei să fi fost oricine altcineva decât Diallo Abdallah, Cel Îndrăzneț” (2024, 44).

Dimensiunea paternă nu se rezumă doar la Diallo Abdallah, ci revine constant la nivelul romanului, pentru a sublinia atât dimensiunea personală, cât și cea istorică din *Soarele negru*. Întâlnim, totodată, și un fragment care ne arată modul în care unele personaje care par să nu aibă nicio legătură unele cu altele sunt, de fapt, reunite prin acest timp ritmic al tatălui. Totodată, putem afirma și că acesta e una din modalitățile prin care timpul personal și timpul istoric își găsesc punctele de convergență – observăm inclusiv în fragmentul de mai jos, în care tocmai repudierea imaginii tatălui aduce într-un punct comun două personaje aparent distincte:

„Ce-i lega pe acești doi bărbați aflați pe la jumătatea vieții, un african solid, cu dinții puternici de carnasier și cu părul afro, care se îmbrăca în trening, și scriitorul neamț trecut de cincizeci de ani și autoexilat într-o țară străină, unde scria totuși în limba părinților? Tatăl: amândoi porniseră în viață repudiind umbra tatălui. Tatăl lui Max fusese membru în Wehrmacht, iar tatăl lui Diallo, în milițiile armate ale președintelui Ahidjo, în timpul a ceea ce avea să se numească Războiul Bamileke. Dacă în cazul lui Max încarcerarea tatălui după război a adus cu ea adoptarea copilului de către bunicul din partea mamei și o copilărie a cărei normalitate fusese binecuvântată în perioadele de distrugere și apoi de reconstrucție postbelică, la Diallo lucrurile au stat cu totul altfel.” (Stănescu 2024, 127).

Tot din perspectiva narațiunii postmoderne, un alt concept care se evidențiază este cel de „narator Nimeni”, caracterizat tot de către Elizabeth Deeds Ermarth în studiul anterior menționat. Conform lui Ermarth (1991, 27), acest tip de narator „este literalmente <Istoria vorbind> și nimic mai individualizat”. Totodată, ideea de „narator Nimeni” surprinde atât conștiința, cât și conștientizarea ideii de narator, cărora le atribuie dimensiuni istorice prin tranziția de la trecut la viitor pe care acest tip de narator o presupune. Descriind naratorul Nimeni drept un „reflex istoric implicit colectiv” (1991, 27) care „raționalizează conștiința prin alinierea timpului

într-un singur orizont” (1991, 27), Ermarth teoretizează existența acestui tip de narator atât la nivelul textului, cât și în interpretarea acestuia:

„La acest nivel de conștientizare, distincțiile dintre locurile individuale ale conștiinței, fie că sunt ale autorului, ale cititorului sau ale personajului, par mai puțin importante decât puterea de a trece printre ele, adică puterea de a te deplasa între trecut și viitor. Această putere de tranziție în sine este un punct central și un interes major pentru astfel de narațiuni” (1991, 27-28).

Nu în ultimul rând, acești naratori de tip „Nimeni” sunt considerați „literalmente timpul istoric, îmbinând într-un singur sistem și într-un singur act de atenție o serie întreagă de momente și perspective. Astfel, continuitatea timpului și a conștiinței apar literalmente ca fiind inseparabile” (1991, 28).

La nivelul romanului analizat în lucrarea de față, se poate argumenta ideea că acest narator de tip „Nimeni” poate fi regăsit atât în multitudinea de naratori care apar de-a lungul romanului, cât și la nivelul modului în care timpul istoric (și prin perspectiva timpului tatălui deopotrivă) ajunge să afecteze destinele personajelor. Unul din modurile definitorii prin care Bogdan-Alexandru Stănescu evidențiază timpul istoric (prin raportare la timpul personal și, implicit, la destinele protagonistelor și protagoniștilor din *Soarele negru*) este, așa cum Octavian Plăiașu (2025) remarcă în cronică sa din „Observator Cultural”, o întoarcere la mitologie. În romanul de față, spune Plăiașu, această întoarcere la mitologie poate fi înțeleasă „fie printr-o încercare de a traduce, prin solide exerciții de psihanaliză, anumite traume și complexe suportate de personaje, cât și o reverență manieristă, provenită dintr-o admirație personală a autorului față de istoria Antichității” (Plăiașu 2025). În ceea ce privește psihanaliza și traumele personajelor, observăm în roman povestea unei croitorese a unei faimoase case de modă care, în urma unei relații încheiate tragic, suferă o serie de episoade similare ce par să fie crize de natură psihotică. Internată într-un spital de psihiatrie, aceasta devine protagonista unor momente în care mitologia este suprapusă unor detalii șocante – iar prezența figurii paterne este, desigur, nelipsită. Întoarcerea la mitologie este redată, aici, de criza personală a protagonistei de față – iar dubla figură paternă (tatăl violator, respectiv Dumnezeu-Tatăl) confirmă și concretizează existența timpului istoric al tatălui, căruia pare că niciun personaj nu i se poate sustrage întru totul:

„În faza maniacală își urla replicile într-un dialog fragmentat cu Dumnezeu, care de cele mai multe ori se suprapunea imaginii tatălui violator. Dialogul devenea adeseori scabros, presărat cu detalii sexuale în care Dumnezeu-Tatăl era când părinte protector și duios, când violator sadic. De fiecare dată, contrastul și straniețatea erau asigurate de regresia vocii pacientei, care devenea copilăroasă, exagerat de micuțată, ca de puberă care joacă fără prea mare talent rolul unei fete de patru-cinci ani. Spectacolul era tulburător chiar și pentru asistentele și asistenții cu experiență, care văzuseră cam tot ce se putea vedea în spitalul <Obregia>, de nebuni, cum i se mai spunea” (Stănescu 2024, 229).

Așa cum afirmă Ioana Tătărușanu în cronică din „Observator Cultural”, romanul lui Bogdan-Alexandru Stănescu este destul de limpede în privința modului

în care crizele personale (și ale personajelor) concretizează, la un loc, crizele istoriei: „Nici un destin nu rămîne neoglindit” (Tătărușanu 2025). Criza personală a lui Diallo devine, treptat, criza personală a fiului și, dintr-o anumită perspectivă, criza istorică pe care o regăsim în întregul roman, cea care, inevitabil, gravitează (și se întoarce mereu) la Gigi Ibrahim Abdallah. „Odată plecat”, sugerează Ioana Tătărușanu,

„Diallo își proiectează, fantomatic, prezența în toate căutările fiului, construindu-i identitatea printr-un soi de diferențiere pulverizatoare, în veșnică neliniște: de la adolescența furibundă, plină de violență, pe care o ferește de mama sa, dintr-o duioșie pe care numai cei solidari în pierdere par să o fi cîștigat, complice, la relațiile pîndite de incoerență și tipul de cititor furibund pe care-l încarnează” (Tătărușanu 2025).

Această căutare – și ipotetică (re)găsire – a figurii paterne culminează în sfârșitul romanului. În loc de o rezoluție clară, atât pentru criza personală, cât și pentru cea istorică, regăsim mai degrabă un final deschis, ceea ce poate sugera modul în care aceste crize nu sunt menite, de fapt, să aibă o rezoluție clară. Crizele personajelor nu își găsesc neapărat o rezolvare, ceea ce, simultan, lasă și criza istoriei fără o încheiere. Căutarea lui Gigi Ibrahim Abdallah continuă, iar figura lui Diallo cel îndrăzneț dar, în final, cel (mare) absent rămîne piatra de temelie pe baza căreia întreaga construcție narativă din *Soarele negru* își concretizează atât criza personală (în cazul protagoniștilor), cât și criza istorică pe care o regăsim ca urmare la căutările perpetue, dar neîmplinite ale protagoniștilor:

„A vîndut tot și a plecat spre Africa, probabil chiar spre Camerun, pe urmele aceluia tată, dar nu ca să-l strîngă în brațe, nu ca să-i sărute fruntea vîrstată de riduri, ci ca să-l întrebe din nou, după o viață, ca-n copilărie, în balconul de deasupra mării: De ce?” (Stănescu 2024, 464).

În final, putem afirma că, la nivelul romanului analizat în acest studiu, personajul Gheorghe Ibrahim Abdallah este construit atât în raport cu memoria individuală (a sa, a părinților și a României comuniste deopotrivă), cât și cu cea colectivă a unor falii istorice, pe care le regăsim la nivelul întregului roman. Atât criza personală, cât și criza istorică ajung să influențeze, în mod direct, destinul și parcursul protagonistului – cât și celorlalte personaje ale romanului – prin consecințele acestora.

Crize istorice alternează între ideologii extremiste și adolescența în România comunistă, între deveniri reale și istorii alternative, care își găsesc locul (și manifestările) în crizele de natură personală prin care personajele navighează de-a lungul întregului roman. Totodată, se poate afirma că, nu de puține ori, crizele identitare și marile istorii se întrepătrund pentru numeroase personaje din cadrul romanului, acest lucru contribuind la crearea unei lumi cu nuanțe mitologice și, totodată, demitizată în egală măsură – așa cum am arătat anterior și cum, de altfel, reprezintă o idee care poate fi cercetată și redată într-o lucrare mai amplă în viitor. De menționat aici este și ideea conform căreia criza identitară, respectiv cea istorică nu sunt separate, ci depind una de cealaltă, ambele contribuind la crearea și definirea identității personajelor.

Nu în ultimul rând, toate crizele istoriei din romanul *Soarele negru* pot fi interpretate drept suma crizelor identitare individuale pe care personajele le cauzează, în mod voit sau nu, tot ca o consecință a istoriei, influența fiind reciprocă și perpetuă. Din această perspectivă, am putea spune că romanul, din punct de vedere structural, funcționează asemeni unei alte figuri mitologice, și anume *Ouroboros* – în sensul în care crizele personajelor sunt influențate de crizele istoriei, care sunt influențate de crizele individuale, într-o ciclicitate fără de sfârșit și, așa cum am văzut în finalul romanului, fără o rezoluție clară. *Soarele negru* rămâne, așadar, un în egală măsură un roman al devenirii și al crizelor identitare, dar și al unei lumi furibunde, copleșitoare și, fără îndoială, aflată într-o criză istorică (aparent) fără de sfârșit.

Referințe bibliografice

- Ermarth, Elizabeth Deeds. 1991. *Sequel to History: Postmodernism and the Crisis of Representational Time*. Princeton: Princeton University Press.
- Horton, Emily. 2020. "Contemporary Crisis Fictions: Twenty-First Century Disaffection". In: Houen, Alex. (Ed.), *Affect and Literature*. Cambridge University Press, p. 355–372.
- Ngai, Sianne. 2005. *Ugly Feelings*. Cambridge, Massachusetts/ London, England: Harvard University Press.
- Pellicer-Ortín, Silvia., Sarıkaya-Şen, Merve. 2021. *Introduction. Contemporary Literature in Times of Crisis and Vulnerability: Trauma, Demise of Sovereignty and Interconnectedness*, in "European Review", no. 29, p. 315–332.
- Plăiașu, Octavian. 2025. *ADIBAS*, in „Observator Cultural”, nr. 1250, disponibil online la <https://www.observatorcultural.ro/articol/adibas/> [12 iunie 2025].
- Stănescu, Bogdan-Alexandru, 2025. *Soarele negru*. București: Editura Trei.
- Tătărușanu, Ioana, 2025. *Principium individuationis*, in „Observator Cultural”, nr. 1250, disponibil online la <https://www.observatorcultural.ro/articol/principium-individuationis/> [12 iunie 2025].